

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті висвітлюється процес формування фонду науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету. Розкриваються основні джерела його наповнення та проблемні питання якісного і кількісного забезпечення навчального та наукового процесу інформаційними ресурсами. Зображено важливу роль створення сучасних інформаційних ресурсів з доступом до них незалежно від часу і місця знаходження користувача.

Ключові слова: *інформаційні ресурси, електронна бібліотека, процес комплектування фонду, книгозабезпеченість.*

Інтенсивний розвиток інформатизації суспільства та модернізація освіти визначають інноваційні шляхи в діяльності бібліотек, особливо в напрямку організації і технології формування інформаційних ресурсів. Університетська бібліотека – це ключовий елемент у системі комунікацій вищого навчального закладу, який дбає про забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу та студентів і є інформаційною основою науково-освітнього процесу. Зміни, які відбуваються в системі вищої освіти зумовлюють трансформацію бібліотек вишів в інформаційні, науково-освітні центри оперативної, своєчасної та достовірної інформації. Тому головним завданням сучасних університетських бібліотек є акумулювання інформаційних ресурсів, надання до них оперативного доступу та послуг, які забезпечать високу якість навчання та наукових досліджень.

Сучасні вимоги до документно-інформаційного забезпечення якісної вищої освіти зумовлюють стратегічне бачення формування інформаційних ресурсів бібліотек вищих навчальних закладів, що підтверджено «Концепцією розвитку науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету на 2019-2023 рр.».

Основним стратегічним ресурсом Бібліотеки є її документні фонди. Отже, формування фонду є однією з основних задач, що вимагають нового розуміння та аналізу. В зв'язку з цим необхідно знайти ефективні методи їх наповнення [6].

Як зазначено в проєкті Закону України про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» «бібліотечний фонд формується як упорядковане зібрання документів на різних носіях інформації відповідно до призначення, складу користувачів та виду бібліотеки» [1]. А відповідно до «Положення про науково-технічну бібліотеку ВНТУ», ми формуємо бібліотечні фонди згідно з навчальними планами, програмами та тематикою наукових досліджень вищого навчального закладу шляхом придбання наукової, навчальної, довідкової, художньої літератури, періодичних, аудіо-, відео- видань, CD-, DVD- дисків та електронних баз даних, вироблених як в Україні, так і за кордоном [2].

Особливостями процесу комплектування фонду НТБ ВНТУ є такі: чітко відпрацьований механізм співпраці зі структурними підрозділами університету задля інформаційного забезпечення потреб академічної спільноти; розвиток власної електронної колекції; залучення до процесу комплектування всіх користувачів бібліотеки; повна автоматизація процесів комплектування.

Особливістю комплектування університетських бібліотек, в тому числі науково-технічної бібліотеки ВНТУ, також є формування фонду з врахуванням змістового та кількісного аспекту. Адже змістовий аспект формування фонду відповідає профілю вишу, тобто відповідності профілю підготовки фахівців та напрямкам науково-дослідної роботи. Кількісний аспект залежить від

контингенту студентів і визначається ліцензійними нормативами забезпечення їх науковою та навчально-методичною літературою [6].

Згідно закону України «Про вищу освіту» та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» (№ 1187 від 30.12.15) з метою підвищення якості освіти перед бібліотеками ставиться завдання інформаційного забезпечення навчального процесу. Під час проходження університетом ліцензування та акредитації освітніх програм Бібліотека є обов'язковим учасником зустрічей з експертними групами й інформує про забезпечення дисциплін навчальними та науково-дослідницькими матеріалами відповідного напрямку.

Книгозабезпеченість сьогодні – один з найважливіших показників відповідності ЗВО вимогам ліцензування та акредитації. Аналіз книгозабезпечення дисциплін, як і всі технологічні процеси в нашій Бібліотеці, автоматизовано.

Автоматизоване робоче місце (АРМ) «Книгозабезпеченість» автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС) «УФД/Бібліотека» дозволяє відображати коефіцієнти книгозабезпеченості як для окремого, так і для будь-якої сукупності документів (за дисципліною, спеціальністю, факультетом і т.д.).

Електронна картотека книгозабезпеченості (тематико-типологічний план) дає можливість об'єктивно вивчати відповідність навчального фонду профілю університету і прогнозувати його наповнення, дозволяє підтримувати зв'язок з кафедрами, гарантуючи достовірність і своєчасність наданої інформації. Результати аналізу свідчать про відповідність книгозабезпечення дисциплін ліцензійним вимогам.

Основними джерелами комплектування є: придбання, передплата періодичних видань, дарунки, книгообмін.

Застосування новітніх інформаційних технологій допомагає оперативно знайомитись з асортиментом книжкового ринку видавничих та книготоргівельних організацій, які діють на ринку України: «Олді Плюс», «Патерік», «Каравела», «Алерта», «Львівська політехніка», «Кондор» та ін.

Для кращого задоволення потреб навчального процесу Науково-технічна бібліотека ВНТУ пропонує користувачам (викладачам, студентам, співробітникам) брати безпосередню участь у формуванні бібліотечного фонду. Для цього можна скористатися сервісом онлайн-послуги «Комплектування інформаційними ресурсами», який представлений на бібліотечному вебсайті та замовити необхідні документи.

Наразі актуальною є послуга дозамовлення в університетському видавництві (ІРВЦ) певної кількості примірників конкретного видання авторів ВНТУ, якого не вистачає для задоволення навчальних потреб. Лише за вересень-жовтень цього року таким чином фонд Бібліотеки був доукомплектований майже 500 примірниками навчальних посібників.

Практично третина нових видань, авторами яких є переважно науковці університету, до бібліотечного фонду надходить з інформаційного редакційно-видавничого центру ВНТУ.

Вимоги часу та розвиток бібліотечно-інформаційних технологій спонукають до формування електронних бібліотек (ЕБ). НТБ ВНТУ завжди велику увагу приділяє розвитку електронної бібліотеки, яка на сьогодні нараховує маже 2500 документів. В умовах карантину та дистанційного навчання це особливо актуально. Важливою складовою ЕБ є база повнотекстових документів – підручників, навчальних посібників, методичних вказівок, рекомендацій, до яких мають доступ лише зареєстровані користувачі.

Ключовим в процесі формування е-колекції є реалізація Бібліотекою спільно з ІРВЦ проєкту по подальшому наповненню бази даних (БД) «Автори ВНТУ» шляхом створення електронних варіантів матеріалів, що були видані в університеті, пройшли редакційну обробку, мають ISBN, тобто відповідають всім вимогам е-видань [8].

Починаючи з 2017 року і до сьогодні згідно Наказу МОН України № 1286 від 19.09.2017 року «Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних» науковці ВНТУ мають доступ до наукометричних БД Scopus і Web of Science. Це значно покращило інформаційне забезпечення науково-дослідного процесу в університеті.

Завдяки співпраці Бібліотеки з асоціацією «Інформатіо-Консорціум» та участі у проєкті ELibUkr «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України» університет систематично отримує доступ до відомих світових наукових баз даних. Наразі наші науковці крім БД Scopus і Web of Science мають можливість працювати з такими БД як ScienceDirect, Springer Nature, Bentham Science, EBSCO, Cambridge University Press, JSTOR та ін. [7].

В умовах карантинних обмежень Бібліотека організувала для своїх користувачів доступ до інформаційних ресурсів світових видавців та провайдерів, які відгукнулися на заклик учасників Міжнародної коаліції бібліотечних консорціумів (ICOLC) і відкрили частину своїх ресурсів на час дії обмежувальних заходів. Для зручності користування ними на бібліотечному сайті створено банер з посиланнями на цю інформацію.

Для більш повного інформаційного забезпечення науки і освіти в ВНТУ працівниками Бібліотеки була використана можливість поповнити свій фонд виданнями Springer Link 2017 року видання. З цією метою було складено перелік ключових слів, за якими відбувався пошук та завантаження книг. На сьогодні наша Бібліотека інтенсивно працює над цим процесом.

Важливою складовою електронної колекції Бібліотеки університету є Інституційний репозитарій ВНТУ (IP ВНТУ), який накопичує, зберігає електронні публікації та електронні версії документів, створені працівниками та студентами університету, а також надає до них постійний безкоштовний повнотекстовий доступ в мережі Інтернет. Наразі репозитарій ВНТУ нараховує понад 30 тис. документів [7].

На сайті Бібліотеки в розділі «Електронні ресурси» на допомогу студентам і викладачам сконцентрована інформація про доступні освітні ресурси в мережі Інтернет: онлайн-платформи, навчальні матеріали, курси, е-каталоги зарубіжних бібліотек тощо.

Зростає використання в освітньому процесі власних електронних ресурсів Бібліотеки: бібліографічних покажчиків наукового доробку науковців університету, рекомендаційних покажчиків з питань вищої школи, бюлетнів та презентацій нових надходжень тощо.

Бібліотека університету прагне забезпечити навчальний та науковий процес джерелами оперативної інформації – періодичними та продовжуваними виданнями відповідно до напрямку освітніх програм, а також науковими виданнями.

Фахові журнали становлять найбільшу цінність із погляду актуальності та оперативності надання інформації дослідникам університету та наукової комунікації між ними. Ці видання займають пріоритетне місце в інформаційному забезпеченні наукової творчості, на другому місці – монографії, на третьому – збірники наукових праць. Передплата є одним із головних джерел комплектування фонду Бібліотеки періодичними виданнями.

Бібліотека отримує майже 100 журналів, які передплачені згідно заявок, наданих кафедрами університету. Великий попит, в т.ч. серед сторонніх користувачів, мають журнали нашого університету (всього 8 назв), які входять до «Переліку наукових фахових видань України» і де можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Серед них журнал «Наукові праці Вінницького національного технічного університету», який видається в електронному вигляді і входить до «Переліку *електронних* наукових фахових видань України».

Для повноцінного інформаційного забезпечення та з метою збалансованого комплектування фонд Бібліотеки ВНТУ поповнюється як друкованими періодичними виданнями, так і документами в електронному форматі.

Де кілька років поспіль Бібліотекою передплачуються електронні видання УкрІНТЕІ, якими зареєстровані користувачі можуть скористатися в онлайн режимі.

Для задоволення наукових інформаційних потреб наших користувачів працівниками Бібліотеки проводиться пошук е-журналів за профілем університету, що мають велику фахову цінність і є у відкритому доступі в

мережі Інтернет. Ці видання представлені в рубриці «Фахові журнали відкритого доступу за профілем університету (з архівами)» на сайті Бібліотеки в розділі «Ресурси».

Додатковим джерелом поповнення фонду є книгообмін між бібліотеками. Обмінний фонд сприяє зміцненню зв'язків НТБ ВНТУ з іншими бібліотеками навчальних закладів України і світу.

До 15% нових надходжень складають дарунки, які Бібліотека отримує від авторів, співробітників університету, студентів та організацій. На бібліотечному сайті в рубриці «Подаруй бібліотеці книгу» відображається інформація про дарувальників і подаровані видання. Слід відмітити, що Бібліотека має багато постійних дарувальників, виданнями від яких поповнюється фонд.

Діджиталізація життя, а також суттєве здорожчання друкованих видань стало причиною того, що НТБ змінює політику комплектування фонду – поступово переходить від паперових носіїв інформації до електронних, однак, не відмовляючись і від паперових. Розвиток університету передбачає подальшу інформатизацію освіти і одним з головних завдань для Бібліотеки є збільшення частки електронного контенту в загальному обсязі ресурсів. Про це свідчать і результати онлайн-опитування «Формат: друкований чи електронний? За та проти...», організованого Бібліотекою. Переважна більшість учасників опитування вибрали е-варіант.

Зміни в політиці комплектування стосуються і збільшення частки наукових видань, що забезпечують тематику пріоритетних наукових досліджень ВНТУ та потреби дослідників університету.

Створення сучасних інформаційних ресурсів спрямоване на їх ефективне використання, найбільш повноцінне задоволення потреб користувачів, надання широкого доступу до знань. У цьому процесі особливу роль відіграє вебсайт нашої Бібліотеки, оскільки він надає користувачам доступ до електронних інформаційних ресурсів Бібліотеки незалежно від часу та місця їх знаходження. Це і електронний каталог з доступом до повних текстів документів, ресурси

віддаленого доступу власної генерації Бібліотеки, доступ з сайту Бібліотеки до світових баз даних, корисна інформація як для студентів, так і науковців.

У підсумку хочеться зазначити, що університетська бібліотека завжди була і залишається основним інформаційним центром в системі вищої освіти. Потенціал сучасної бібліотеки оцінюється по актуальності її фондів і ресурсів та можливості бібліотеки надати найновішу інформацію своїм користувачам в найкоротший термін. Тому, процес формування інформаційних ресурсів повинен відповідати сучасним вимогам і при цьому використовувати широкий спектр можливостей для якісного наповнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [Електронний ресурс] : від 02.02.2021 № 5002 : проект Закону України // Законодавство України : головний правовий портал України / Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН». – Електрон. текст. дані. – 2021. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JI04216A.html.
2. Положення про науково-технічну бібліотеку Вінницького національного технічного університету [Електронний ресурс] : схвалено рішенням Вченої ради ВНТУ 25 квітня 2016 р. / Вінницький національний технічний університет ; Науково-технічна бібліотека. – Електрон. текст. дані. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – Режим доступу: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/19996>.
3. Гужва, А. Стратегії комплектування: виклики цифрової доби // Бібліотечний вісник. – 2020. – № 3. – С. 10-13.
4. Ліщук, Т. Особливості процесу комплектування сучасної університетської бібліотеки: на прикладі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» / Т. Ліщук, Н. Павлів // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2017. – № 2. – С. 19-22.
5. Мацей, О. Вивчення потреб користувачів Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: ретроспективний погляд / О. Мацей, С. Молчанова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – № 3. – С. 7-10.

6. Поперечна, Л. А. Стратегія управління інформаційними ресурсами бібліотек ВНЗ (за результатами аналізу діяльності бібліотек ВНЗ III-IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю у 2007–2009 рр.) // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. – 2010. – Вип. 2. – С. 152-167. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npdnpbc_2010_2_20.

7. Притуляк, Т. Є. Університетська бібліотека у режимі 24*7*365 [Електронний ресурс] // Інституційний репозитарій ВНТУ – Електрон. текст. дані. – 2015. – Режим доступу: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/645>.

8. Притуляк, Т. Є. Книгозбірня університету – науковцям [Електронний ресурс] // Інституційний репозитарій ВНТУ. – Електрон. текст. дані. – 2014. – Режим доступу: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/197>.